

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verlagen

In het nieuwe Centrum voor Psychoanalyse

Verslag van

Het lichaam in de psychoanalyse
[Amsterdam, zaterdag 5 april 2008]

MARIA NICOLAÏ-VAN SWAAIJ

Het derde symposium van de Nederlandse Psychoanalytische Groep, begon 's ochtends met diverse workshops in het Centrum voor Psychoanalyse aan de Swammerdamstraat 38-1.

Pieter Niers en Merle Heinemeijer presenteerden *Vanuit Kleiniaans perspectief — Over de theorie van de pathologische organisatie van de persoonlijkheid*, waarin iemand wrok en verbittering eindeloos kan koesteren en onderhouden (*psychic retreat*). Hij houdt de agressie vast zonder een werkelijke breuk of separatie te riskeren, maar bewerkstelligt ook geen herstel of verzoening. Op deze manier projecteert men vijandige gevoelens en voert men telkens weer een oud traumatiserend drama op. De rollen in deze tragedie liggen vast en in de actualiteit van het leven komt men steeds weer nieuwe spelers tegen die in aanmerking komen voor deze rollen.

Douwe Jongbloed, Margaret Hagenbeek en Gesine van Gent gaven vervolgens de workshop *Onbewuste communicatie*, waarin non-verbale signalen en wat analysant en analyticus bij elkaar oproepen even belangrijk zijn als wat ze tegen elkaar zeggen. Hierna presenteerde Van Gent een casus, waarin zij nauwgezet, scène voor scène, stilstond bij de gedachten, fantasieën en invallen van de toehoorders, die hierdoor bij het proces betrokken werden.

Het middagprogramma was in de Eggert-

zaal bij de Nieuwe Kerk op de Dam. Lies Verhage vertelde over een kinderaanlyse, waarbij opvallend was dat de ouders afzonderlijk in ouderbegeleiding genomen zijn vanwege hun vele onderlinge conflicten. Niet de problemen van het kind stonden centraal, maar de problemen van de ouders, die meer hulp nodig hadden dan het meisje. Hierdoor heeft het kind zich kunnen separeren, een ervaring die haar niet meer afgepakt kan worden.

In haar voordracht benadrukte Marja Wille-Buurman hoe non-verbale uitingen, zoals bepaald gedrag, jou als analyticus iets kunnen laten zien over dat hele basale, povere zelfgevoel, dat — steeds gebrekkig — poogt door middel van dat gedrag zich te herstellen. En hoe je daar in een analytisch proces iets aan kan proberen te verstevigen.

Een gevoel van *self* ontstaat in eerste instantie uit een lichaams-ik, dat op zijn beurt op grond van een ervaring van begrenzing ontstaat. Dit wordt weer veroorzaakt door de letterlijke omhulling van het kind door de moeder: het aanraken van de huid bijvoorbeeld (*containing*). De kenmerkende angst bij het wegvallen van het gevoel van *self* wordt soms verwoord in verdwijnen of vallen in een vormeloze en ongebonden ruimte. Pogingen, gericht op het herstellen van deze continuïteitservaring, het herstellen van de *sensory floor*, zijn bijvoorbeeld likken, strijken en het met de ogen en vingers volgen van contouren. Ook het zichzelf wrijven of krabben, als poging de huidsensaties en daarmee de lichaamscohesie te verhogen, kunnen gezien worden als pogingen de *sensory floor* te herstellen. Hetzelfde geldt voor tikken of voortdurend iets moeten vasthouden (de eigen handen), wiegen en hoofdbonzen, onophoudelijk oogcontact en zelfs constant gepraat. Ook buiten de analyse-uren doen cliënten pogingen de lichaamscohesie en daarmee de cohesie van het *self* te herstellen: excessief sporten

om de eigen spieren te voelen, urenlang autorijden, excessieve masturbatie of seksueel contact, eten en braken en zelfs kras-sen of snijden. Stuk voor stuk pogingen van mensen zichzelf weer als een fysiek en emotioneel geheel te voelen. De neiging alles tot het laatste moment uit te stellen en tegenwind op te zoeken om daarmee tegen-druk te voelen, kan men ook zien als pogin-gen de lichaamscohesie te herstellen.

Dirk Vlietstra hield een voordracht over de dominerende rol van de lichaamsbeleving bij mannelijke adolescenten: het kind is libidineus bezet door de zorg en de koestering van de ouders. In de puberteit treedt er een groeiversnelling op en een enorme toe-name van de geslachtshormonen. Bij jon-gens resulteert dat in een onbedwingbare behoefte tot masturberen. Meisjes staan onder een veel grotere druk. Zij ervaren een continue subtiele ontmoediging hun eigen lichaam te ontdekken, terwijl er sprake is van een lustvolle ontdekking en exploratie van het lichaam in deze fase. Het lichaam krijgt een heel eigen dynamiek. Masturba-tie is een ervaring van controleverlies. Er vindt een ingrijpende verandering plaats: het in bezit nemen van het eigen seksuele lichaam. De badkamer gaat op slot en de knuffel van de ouders wordt niet meer ver-dragen. Er vindt een botsing plaats tussen seksualiteit en geweten. Adolescenten en later het volwassen Ik krijgen bewuste seksuele fantasieën, die als goed of slecht beleefd worden. Ze hebben als 'taak' het op zoek moeten naar een wederhelft. Het bestaan van de onnipotente kinderfantasie zowel man als vrouw te zijn moet opgege-ven worden.

Moses Laufer noemt in dit verband ook de veranderingen in de innerlijke beleving van de ouders. Ouders veranderen in incestu-euze seksuele objecten, belevingen die zo snel mogelijk verdrongen moeten worden.

De adolescent gaat zich terugtrekken uit bescherming tegen die seksuele wensen. Er ontstaat disloyaliteit en diskwalificatie van de ouders. De vroegere idealisering van de ouders slaat om in schaamte. Het contact met leeftijdgenoten komt in de plaats van het contact met de ouders. De eerste sek-suele relaties zijn voornamelijk instrumen-teel: jezelf en anderen tonen dat je het kunt en durft. Bij meisjes uit zich dit in make-up en kleding, bij jongens in houding, stijl en — eveneens — kleding. Er treden veran-deringen op in de psyche: het nadenken over het zelf, het bewuste besef van de tijde-lijkheid en vergankelijkheid van het leven. Samenvattend: de eerste seksuele ontdek-king is van groot belang voor de ontwikke-ling. Het gevoel dat dit lichaam aan de ouders ontstolen wordt. De ouders vallen van hun geïdealiseerde voetstuk. Het Ik uit de latentietijd wordt getransformeerd. Tegelijkertijd is het Ik de motor tot het nadenken over het zelf, een basale tegen-stelling derhalve.

Ulrike Jongbloed-Schurig, opleider en lid van de Deutsche Psychoanalytische Vereini-gung met een eigen praktijk in Frankfurt, benadrukte hoe belangrijk het 'szenisches Verstehen' is in een psychoanalytische behandeling. En hoe de handelingsdialoog opgevat kan worden als een *enactment*. Het wezen van de scène is het gegeven dat therapeut en patiënt affectief met elkaar verbonden zijn. Het begrijpen van deze onbewuste boodschappen is essentieel. Na afloop realiseerde ik me dat bij dit sym-posium alleen gesproken voordrachten werden geboden. Zonder dat er power-pointpresentaties werden gebruikt, heb ik toch veel beelden gezien in mijn hoofd, opgeroepen door de evocatieve stijl van diverse sprekers, die een kijkje gaven in hun spreekkamers. Een boeiende en leer-zame dag.